

Porównanie obrazu depresji młodzieńczej w populacji uczniów krakowskich szkół gimnazjalnych na podstawie analizy wyników badań za pomocą inwentarza objawowego IO „B1” w latach 1984 i 2001*

A comparative study on adolescent depression in the general population of junior high school adolescents in a big city based on an analysis of outcomes of 1984 and 2001 studies using the IO “B1” symptom inventory

Renata Modrzejewska, Jacek Bomba

Klinika Psychiatrii Dzieci i Młodzieży CM UJ
Kierownik: prof. dr hab. n. med. J. Bomba

Summary

Aim. This study describes an attempt at finding out whether or not the adolescent depression image in the mid-adolescent phase is related to the social context of adolescence.

Method. For the depression study, version IO “B1” of the Kraków Depression Inventory (KID) was used. The subject group included 13-year-old seventh-form primary school students in 1984 and first-form junior high school students in 2001, selected using two-stage draw. The analysis allowed for the outcomes of subjects with a screening diagnosis of depression. In 1984, the group comprised 150, and in 2001 – 388 students.

Results. Statistical analysis revealed a significant increase in self-destructive symptoms in the 2001 population compared with the 1984 population (to a greater extent in girls than in boys). Girls in both populations displayed more intensified symptoms of mood disorder, anxiety and somatic symptoms, whereas in the boys’ group, it was related to drive disorder symptoms.

Conclusions. The changing social conditions affect the symptomatic depression image in adolescents. This change manifests itself in an externalization in self-destructive behaviours and an increase in depressive symptoms in the 2001 boys group.

Słowa kluczowe: depresja u młodzieży, epidemiologia zaburzeń psychicznych u młodzieży
Key words: adolescent depression, epidemiology of mental disorders in adolescence

Problemy psychiczne w okresie młodzieńczym wyrażają się, między innymi, objawami depresyjnymi, które są też jednym z najczęstszych przyczyn szukania pomocy i leczenia psychiatrycznego. Psychiatria zainteresowała się depresją szczegól-

* Badanie wykonano korzystając z grantu KBN 4 PO5D 018 16.

nie intensywnie w drugiej połowie ubiegłego wieku. Depresja, a właściwie częstość występowania objawów depresyjnych, służyła jako wskaźnik rozpowszechnienia zaburzeń psychicznych w populacji. Badania rozpowszechnienia depresji i objawów depresyjnych wśród dorastających prowadzono w wielu krajach, stosując różne metody oceny przesiewowej tego zjawiska.

W Polsce pierwsze badania nad rozpowszechnieniem depresji u dzieci i młodzieży prowadzone były w Krakowie od roku 1982 [1, 2, 3, 4, 5]. Wyniki badań epidemiologicznych reprezentatywnej próby nie leczonej populacji dzieci i młodzieży od 5 do 17 lat, z zastosowaniem Krakowskiego Inwentarza Depresyjnego w wersjach AO „B1”, IO „B1”, IO „C1” dla różnych grup wiekowych, pozwoliły na ustalenie wskaźników rozpowszechnienia depresji: w grupie 5-latków 6,66%, w grupie 10-latków 38,2%, wśród 13-latków 31,6% oraz wśród 17-latków 27,4%. W replikowanych badaniach w 2001 roku wskaźniki te były niższe: w grupie 10-latków 27,7% i 13-latków 24,6%, wśród 17-latków zaś rozpowszechnienie depresji utrzymywało się na podobnym poziomie – 27,9% [6, 7, 8].

Drugim dużym badaniem epidemiologicznym nie leczonej populacji 13-latków jest badanie Witkowskiej-Ulatowskiej [9, 10]. Badanie przesiewowe reprezentatywnej populacji uczniów szkół warszawskich za pomocą Krakowskiego Inwentarza Depresyjnego objęło 1689 osób. Zaburzenia psychiczne o obrazie zespołu depresyjnego stwierdzono u 326 uczniów (19,3%).

Jednym ze sposobów poszukiwania odpowiedzi na pytanie o jednorodność depresji pojawiającej się w okresie dorastania, opisywanej jako depresja młodzieńcza [4], może być analiza stałości obrazu zaburzenia w populacjach młodzieży, której dorastanie przebiega w różnych kontekstach społecznych. Podejmowano takie próby, badając młodzież w różnych krajach [11, 12] lub miastach [9, 10]. Wyniki tych badań wskazywały raczej na nieznaczne różnice w rozpowszechnieniu i dynamice zaburzeń.

Cel pracy

Celem pracy było ustalenie, czy obraz depresji w średniej fazie adolescencji jest związany z kontekstem społecznym dorastania.

Dla wyeliminowania wpływu różnic w tempie dorastania oraz trendu sekularnego wybrano odstęp czasowy między pomiarami mniejszy niż 20 lat. Pierwszy etap badań przeprowadzono w roku 1984, badania porównawcze – w 2001 r. Przyjęto, że różnica kontekstu społecznego między zakończeniem stanu wojennego a dwunastym rokiem od rozpoczęcia zmian ustrojowych w Polsce jest dostateczna. Zmianie uległ w tym czasie ustroj polityczny kraju, podstawowe sojusze wojskowe, zakres swobód i obowiązków obywatelskich, system opieki społecznej, system opieki zdrowotnej, perspektywy znalezienia miejsca w świecie ludzi dorosłych.

Material i metoda

Do badania depresji użyto Krakowskiego Inwentarza Depresyjnego (KID) w wersji IO „B1” służącego do przesiewowych badań nad depresją u młodzieży w środkowej

fazie dorastania [3]. Wyniki KID umożliwiają nie tylko dokonanie przesiewowej diagnozy depresji, ale też uzyskanie jej obrazu objawowego.

Kwestionariusz KID IO „B1” zawiera 104 zdania twierdzące. Są to pozycje opisujące zjawiska, których obecność stwierdzają u siebie sami badani, wybierając odpowiedź „tak”. 89 pozycji KID IO „B1” opisuje objawy depresji, z uwzględnieniem swoistości związanej z fazą rozwoju. Pozostałe tworzą skalę kontrolną (15 pozycji). Kwestionariusz zawiera następujące skale: A – zaburzeń nastroju, B – lęku, C – zaburzeń poznawczych, D – napędu psychoruchowego, E – autodestrukcji i F – objawów somatycznych. Wyniki KID podawane są w skali stenowej. Wynik ogólny w granicach 7 do 10 stena wskazuje na obecność objawów depresyjnych, a wyniki w poszczególnych skalach – na nasilenie objawów w odpowiednich obszarach.

Grupy badane stanowiły: w 1984 roku 474 uczniów szóstych klas krakowskich szkół podstawowych (13-latków: 224 dziewczęta oraz 250 chłopców) oraz w 2001 roku 1577 uczniów pierwszych klas krakowskich gimnazjów (780 dziewcząt i 797 chłopców). Grupy te zostały wyłonione metodą losowania dwustopniowego. Do analizy włączono uczniów z przesiewową diagnozą depresji. W 1984 r. była to grupa licząca 150 osób, w 2001 r. – 388. Rozkład liczebności w obu etapach badania z uwzględnieniem płci przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Liczebność badanych grup uczniów z objawami depresyjnymi

Płeć	1984 rok	2001 rok	Razem
Chłopcy	55	179	234
Dziewczęta	95	209	304
Razem	150	388	538

Metody statystyczne

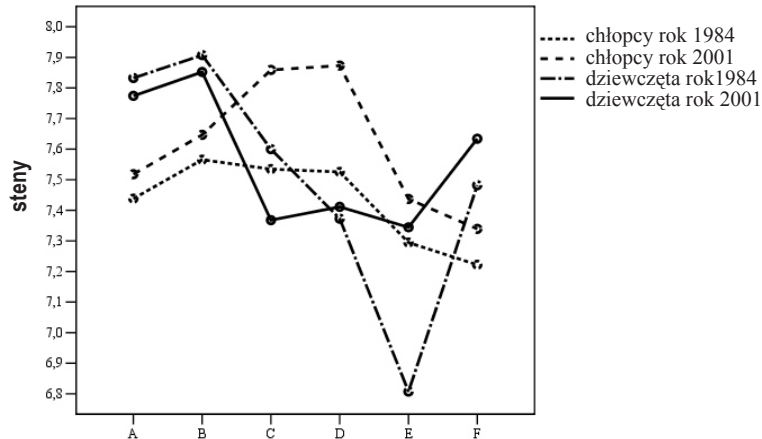
Przeprowadzono dwuczynnikową ANOVA oddzielnie dla każdej skali KID IO „B1” w celu sprawdzenia różnic pomiędzy populacjami badanymi w roku 1984 i 2001 oraz pomiędzy obu płciami. Posłużono się również testem post hoc Tamhane’a istotności różnic między średnimi 4 grup wyodrębnionych według populacji i płci.

Wyniki

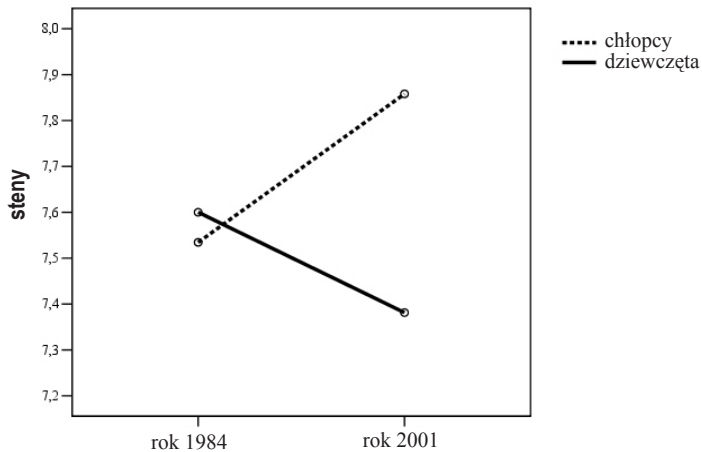
Profile uśrednionych wyników w skalach KID IO „B1” dla czterech wyodrębnionych grup są zróżnicowane.

Dziewczęta, w porównaniu z chłopcami, przejawiają silniejsze zaburzenia nastroju (A) (efekt płci – $F[1,533] = 6,693$, $p = 0,010$). Podobnie w skali lęku (B) dziewczęta uzyskały wyższe wyniki (efekt płci – $F[1,534] = 6,670$, $p = 0,010$). W skali C (zaburzeń poznawczych) nie stwierdzono istotnych efektów płci i populacji, natomiast istotna okazała się interakcja tych dwóch czynników ($F[1,534] = 4,522$, $p = 0,034$). Analiza wykresu interakcyjnego (rys. 2) dla wyników w skali C prowadzi do wniosku, że w opisywanym okresie występuje trend odmienny u dziewcząt (zmniejszenie się

nasilenia objawów) i chłopców (wzrost). W teście Tahmane'a uzyskano istotną statystycznie (alfa = 0,05) różnicę między średnimi grup chłopców i dziewcząt z 2001 roku (wyższa u chłopców).

Rys. 1. Profile uśrednionych wyników skal KID IO „B1” dla populacji depresyjnych chłopców i dziewcząt badanych w latach 1984 i 2001

Rys. 2. Wykres interakcji płęć x populacja dla skali zaburzeń poznawczych (C)

W skali D (napędu psychoruchowego) stwierdzono statystycznie istotną różnicę między płciami (średnia wyników u chłopców wyraźnie większa niż u dziewcząt, $F[1,532] = 5,989$, $p = 0,015$). Chłopcy w 2001 roku wykazywali silniejsze zaburzenia napędu psychoruchowego od obu grup dziewcząt (różnice statystycznie istotne w teście Tahmane'a).

W skali autodestrukcji (E) silniejszy i statystycznie istotny okazał się efekt populacji ($F[1,533] = 4,456$, $p = 0,035$) w odróżnieniu od efektu płci (bliski istotności

statystycznej na poziomie $\alpha = 0,05$, $F[1,533] = 3,490$, $p = 0,062$). W roku 2001 objawy autodestrukcji były bardziej nasilone niż w roku 1984. Dziewczęta w roku 1984 wykazywały stosunkowo najmniej nasilone objawy autodestrukcji (w teście Tahmane'a ich wyniki różniły się statystycznie istotnie, na poziomie $p = 0,023$, od wyników chłopców w roku 2001).

U dziewcząt w obu populacjach objawy somatyczne były bardziej nasilone niż w obu populacjach chłopców (w skali F efekt płci w ANOVA: $F[1,533] = 3,970$, $p = 0,047$).

Z porównania profilów średnich wyników w 6 skalach KID IO „B1” widać, że profile dla obu grup dziewcząt są zbliżone kształtem (wyższe wyniki w skalach A i B w stosunku do wyników pozostałych skal). Jedyna widoczna różnica występuje w przypadku skali E i wskazuje na nasilenie się objawów autodestrukcji w populacji dziewcząt badanych w 2001 roku. Natomiast u chłopców badanych w 2001 roku zaznacza się wyższy poziom profilu w porównaniu z profilem chłopców badanych w 1984 roku (wyniki wyższe we wszystkich skalach). Profil chłopców badanych w roku 1984 jest mało zróżnicowany (prawie płaski), natomiast w grupie chłopców badanych w 2001 roku zaznaczają się w profilu wyższe wyniki w skalach C i D w porównaniu z wynikami w pozostałych skalach. Może to świadczyć o tym, że w ciągu blisko 20 lat nasiliły się u chłopców objawy zaburzeń poznawczych oraz napędu psychoruchowego.

Dyskusja

Wyniki przesiewowego badania depresji u młodzieży w środkowej fazie dorastania, przeprowadzonego w różnym kontekście społecznym, wskazują na stałość jednych cech badanego zjawiska, przy zachodzących zmianach w innych obszarach.

W obu porównywanych badaniach stwierdzono związane z płcią różnice w obrazie objawowym depresji: większe nasilenie deklarowanych objawów zaburzeń nastroju, lęku oraz objawów somatycznych u dziewcząt, natomiast u chłopców – objawów obniżonego napędu i autodestrukcji. U obu płci w porównywanych okresach nasiliły się objawy autodestrukcji, natomiast u chłopców – wszystkie rodzaje objawów (choć w czterech z sześciu zakresów stosunkowo nieznacznie). Wyraźniejsze różnice dotyczą zmian w nasileniu objawów poznawczych (u chłopców wzrost, u dziewcząt spadek) oraz autodestrukcji (wyraźny wzrost u dziewcząt przy niewielkim wzroście u chłopców).

Wskaźniki rozpowszechnienia punktowego depresji na początku obecnego stulecia znacząco zmniejszyły się w populacji dziewcząt w porównaniu z latami osiemdziesiątymi (z 42,4% do 26,8%) [7]. W populacji chłopców nie stwierdzono tego rodzaju zmian (22,0% versus 22,5%).

Zmiana społecznego kontekstu dorastania wpłynęła zatem w istotny sposób na występowanie zaburzeń depresyjnych u dziewcząt.

Obraz depresji nie zmienił się w zakresie większości rodzajów zaburzeń. Prawdopodobnie zmieniające się warunki społeczne wpłynęły na zróżnicowane u obu płci tendencje do nasilania się przede wszystkim autoagresji oraz zaburzeń poznawczych i napędu. W przypadku tej pierwszej należy zauważyć zgodność uzyskanych wyników z odnotowywanym w statystykach wzrostem przestępczości połączonej z agresją wśród dorastających dziewcząt w średnim okresie adolescencji.

Wnioski

1. Zmieniające się warunki społeczne mają zróżnicowany wpływ na obraz depresji u młodzieży w średniej fazie adolescencji.
2. Mają one prawdopodobnie wpływ na względne nasilenie objawów autodestrukcji u obu płci (istotny efekt populacji). W przypadku pozostałych objawów nie stwierdzono wyraźnych różnic między badanymi populacjami (lata 1984 versus 2001).
3. U chłopców w ciągu 20 lat zaznacza się tendencja do nasilania się wszystkich objawów depresyjnych.
4. W porównywanych okresach u chłopców nasiliły się objawy zaburzeń poznawczych (C) w stosunku do grupy dziewcząt, u których się one zmniejszyły.
5. Różnice między płciami uwidoczniły się na poziomie statystycznie istotnym w skalach zaburzeń nastroju (A), lęku (B) i objawów somatycznych (F) w postaci większego nasilenia objawów w grupie dziewcząt. Natomiast w skali napędu (D) obserwuje się większe nasilenie objawów w grupie chłopców. W przypadku skali autodestrukcji różnice te były bliskie poziomowi istotności $\alpha = 0,05$ (wyniki wyższe u chłopców).

Сравнение картины депрессии у молодежи в популяции учеников в гимназиях г. Кракова на основе анализа результатов исследований Инвентарем симптомов IO „B1” в 1984 и 2001 годах

Содержание

Задание. Предпринятие пробы установления различий в картинах депрессии у молодежи в средней фазе адолесценции. Кроме того, различия связанные с социальным контекстом полового созревания.

Метод. Для исследований депрессии использован Краковский инвентарь депрессии (КИД) в версии IO „B1”. Исследованная группа состояла из 13-тилетних учеников в 1984 году: начальных, а в 2001 году первых классов гимназий, выбранных при двухступенной выборке. В анализе учтены результаты исследованных со скрининговым диагнозом депрессии. В 1984 году группа учеников состояла из 150, а в 2001 году из 388 челдвек.

Результаты. Статистический анализ результатов показал существенный рост аутодеструктивных симптомов среди учеников, исследованных в 2001 году в сравнение с популяцией учеников 1984 года (в большей степени у девочек чем у мальчиков). У девочек обеих популяций отмечались более тяжелые симптомы нарушений настроения, фобии и соматические симптомы. В группе мальчиков это относилось к симптомам нарушений раздражительности.

Выводы. Изменяющиеся социальные условия оказывают влияние на симптомы депрессии у молодежи. Эти изменения носят характер экстернализации в аутодеструктивном поведении и утяжелением депрессивных симптомов у мальчиков, обследованных в 2001 году.

Vergleich der jugendlichen Depression in der Population der Schüler eines Gymnasiums aufgrund der Analyse der Studienergebnisse mit Symptomeninventar IO “B1” in den Jahren 1984 und 2001

Zusammenfassung

Ziel. In der Arbeit wurde versucht, zu bestimmen, ob das Bild der Depression bei Jugendlichen in der mittleren Adoleszenzphase mit dem sozialen Kontext des Erwachsenwerdens verbunden ist.

Methode. Zur Untersuchung der Depression wurde das Krakauer Depressions – Inventar (KID) in der Version IO “B1” angewendet. Die untersuchte Gruppe bildeten im Jahre 1984 13-jährige Schüler

der siebten Klasse der Grundschule, und 2001 die Schüler der ersten Klasse eines Gymnasiums. Die Probanden wurden mit Hilfe der zweistufigen Zufallstichprobe rekrutiert. In der Analyse wurden die Ergebnisse der Untersuchten mit der Diagnose Depression berücksichtigt. Im Jahre 1984 war das die Gruppe, die 150, und 2001 388 Schüler zählte.

Ergebnisse. Die statistische Analyse zeigte eine signifikante Steigerung der autodestruktiven Symptome in der Population aus dem Jahre 2001 im Vergleich mit der Population aus dem Jahre 1984 (größer bei Mädchen als bei Jungen). Die Mädchen in beiden Populationen zeigten mehr intensivisierte Symptome der Stimmungsstörungen, Angst und somatische Symptome, in der Gruppe der Jungen waren es die Symptome der Antriebsstörung.

Schlussfolgerungen. Die sich verändernden sozialen Bedingungen haben einen Einfluss auf das Bild der Symptomen in der Depression bei den Jugendlichen. Diese Veränderung zeigt sich in der Externalisierung im autodestruktiven Verhalten und in der Intensität der Depressionssymptome in der Gruppe der Jungen im Jahre 2001.

L'étude comparative de l'image de la dépression des adolescents de la population des élèves des collèges de Cracovie des années 1984 et 2001, basée sur l'analyse des résultats du questionnaire IO « B1 »

Résumé

Objectif. On essaie de savoir si l'image de la dépression des adolescents se lie avec le contexte social de l'adolescence.

Méthode. On use le questionnaire IO « B1 » pour examiner les élèves des collèges de Cracovie des années 1984 et 2001 sélectionnés deux fois. Le groupe de l'année 1984 contient 150 élèves, celui de l'année 2001 – 388 élèves.

Résultats. L'analyse statistique indique l'accroît signifiant des symptômes autodestructifs dans la population de l'année 2001 (chez les filles surtout). Les filles de ces deux populations analysées ont les symptômes plus intensifs des : troubles de l'humeur, d'anxiété, troubles somatiques tandis que chez les garçons on observe l'accroît des symptômes des troubles du dynamisme.

Conclusions. Les conditions sociales qui changent influent sur l'image de la dépression des adolescents. Le changement de cette image se manifeste par l'externalisation des comportements autodestructifs et l'accroît des symptômes dépressifs chez les garçons de l'année 2001.

Piśmiennictwo

1. Bomba J, Badura W, Bielska A, Domagalska-Kurdziel E, Kwiatkowski R, Lebidowicz H, Pietruszewski K, Szelerewicz L, Wolska M, Zyblikiewicz D. *Psychopathology and epidemiology of depression in children and adolescents*. Psychoter. 1985; 53/2: 8–21.
2. Bomba J, Czaplak E, Józefik B, Michalak R, Piekło J. *Rozpowszechnienie i obraz depresji u młodzieży szkolnej*. Psychoter. 1985; 4: 7–18.
3. Bomba J, Badura W, Bielska A, Domagalska-Kurdziel E, Gardziel A, Izdebski R, Józefik B, Kwiatkowski R, Lebidowicz H, Pietruszewski K, Szelerewicz L, Wolska M, Zyblikiewicz D. *Rozpowszechnienie i obraz depresji u dzieci i młodzieży w świetle bezpośrednich badań populacji nieleczonej*. Psychiatr. Pol. 1986; 20, 3: 184–189.
4. Bomba J. *La depression chez l'adolescent. Etude psychologique et epidemiologique*. Confront. Psychiatr. 1988; 29: 161–184.
5. Bomba J. *Children during political changes*. W: Hattab JY, red. *Ethics and child mental health*. Jerusalem, Gefen: 1994, s. 34–42.
6. Modrzejewska R, Bomba J. *Porównanie rozpowszechnienia depresji w populacji 10-letnich dzieci krakowskich szkół podstawowych w latach 1984 i 2001*. Psychiatr. Pol. 2006; 40, 6: 1117–1128.

7. Modrzejewska R, Bomba J. *Porównanie rozpowszechnienia depresji w populacji 13-letniej młodzieży krakowskich szkół średnich w latach 1984 i 2001*. Psychiatr. Pol. 2006; 40, 3: 469–479.
8. Modrzejewska R, Bomba J. *Porównanie rozpowszechnienia depresji w populacji 17-letniej młodzieży krakowskich szkół średnich w latach 1984 i 2001*. Psychiatr. Pol. 2004; 38, 1: 13–27.
9. Witkowska-Ulatowska H. *Zaburzenia afektywne u dzieci i młodzieży. Przegląd badań. Biblioteka Psychiatrii Polskiej, Zaburzenia psychiczne dzieci i młodzieży*. Kraków: Komitet Redakcyjno-Wydawniczy PTP 2000, s. 137–144.
10. Witkowska-Ulatowska H. *Zaburzenia psychiczne o obrazie zespołu depresyjnego w nieleczonej populacji młodzieży klas VII szkół warszawskich*. Warszawa: IPN, 1995, praca doktorska.
11. Bomba J, Kurzydło B. *Przebieg rozwoju biologicznego i społecznego a występowanie zaburzeń psychicznych o obrazie depresyjnym u dzieci i młodzieży*. Psychiatr. Pol. 1990; 24, 4: 7–14.
12. Badura-Madej W, Bomba J, Hagman H, Klenberg L, Ulasinska R. *Self-image of adolescents and adolescent depression. Comparative study of Finnish and Polish adolescents*. Contemporary childhood and adolescence. Kraków 1988, s. 36.

Adres: Klinika Psychiatrii
Dzieci i Młodzieży CM UJ
31-501 Kraków, ul. Kopernika 21 a

Otrzymano: 6.06.2008
Zrecenzowano: 1.09.2008
Otrzymano po poprawie: 3.11.2008
Przyjęto do druku: 1.12.2008